

О. П. Шейко, О. О. Стороженко

РОЛЬ ЗАОЩАДЖЕНЬ НАСЕЛЕННЯ У ФОРМУВАННІ РЕСУРСНОЇ БАЗИ БАНКІВ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Досліджено умови і тенденції розвитку ринку вкладів населення, їхній вплив на ресурсну базу банків, визначено проблеми, що стримують його розвиток, та окреслено напрями вдосконалення альтернативних каналів залучення заощаджень коштів фізичних осіб в Україні.

Ключові слова: заощадження населення, депозити, строкові вклади, ресурсна база, депозитна політика, відсоткова ставка, Інтернет-банкінг, валюта вкладу.

Постановка проблеми. Успішність реформування економіки України значною мірою залежить від розвитку банківської системи, оскільки саме банки опосередковують рух капіталів, забезпечуючи «переливання» коштів між секторами економіки. Водночас здатність вітчизняних банків повною мірою вирішувати стратегічні завдання економічного зростання України залежить від зміцнення їх ресурсного потенціалу.

Основна частина банківських ресурсів утворюється в результаті залучення банками депозитів. Світовий досвід переконує, що найстійкішим ресурсом для банку є депозити фізичних осіб, за якими спостерігається значно менший рух коштів, на відміну від депозитів юридичних осіб. Водночас ринок депозитних послуг фізичних осіб є найбільш вразливим сегментом ринку, на який досить сильно впливає зменшення доходів населення, підвищення рівня безробіття та рівня споживчих цін, а також зростання недовіри до банківської системи. Заощадження населення є важливим джерелом ресурсів банку, їх структура рухлива та знаходиться в залежності від кон'юнктури грошового ринку. Саме від цієї категорії великою мірою залежить діяльність не лише одного банку, а й усієї банківської системи. Тому особливої уваги набуває дослідження сучасного стану ринку вкладів населення України, виявлення проблем та окреслення перспективних напрямів розвитку альтернативних каналів залучення заощаджень населення, котрі б задовольняли існуючі та майбутні потреби клієнтів.

Аналіз досліджень. Удосконалення депозитної діяльності банків відіграє важливу роль у системі формування їх ресурсної бази, про що свідчить постійна увага до вивчення даного аспекту з боку дослідників – науковців та

© О. П. Шейко, О. О. Стороженко, 2014

практиків. Теоретичні і практичні аспекти цієї проблеми, зокрема формування банками депозитних ресурсів, методи управління ними, активізація депозитної діяльності банків, досліджувалися в своїх працях такі вчені, як: А. Анікін, Е. Бібікова, І. Т. Балабанова, О. Д. Вовчак, О. В. Васюренко, А. Давидов, Н. Дорофєєва, Ж. М. Довгань, О. Д. Заруба, Н. Кожель, М. Конопатська, Г. Коротка, В. Кривобоков, М. Малютіна, А. М. Мороз, М. Мних, М. Савлук, Т. С. Смвженко, М. Олексієнко, В. Огієнко, С. Фріз, Р. Хелфер, та ін., результати робіт яких є методологічною основою подальших досліджень.

Мета статті. Дослідження й аналіз умов і тенденцій розвитку ринку вкладів населення, їх вплив на ресурсну базу банків, визначення проблем та окреслення напрямів удосконалення альтернативних каналів залучення заощаджень коштів фізичних осіб в Україні.

Виклад основного матеріалу. Наявність у банків достатнього обсягу фінансових ресурсів дозволяє їм здійснювати активні операції з метою отримання максимального рівня прибутку і диверсифікації ризиків. Основна частина банківських ресурсів, як відомо, утворюється в за рахунок заощаджень фізичних осіб, від ефективної і правильної організації яких залежить, стійкість функціонування будь-якої кредитної організації.

Специфічність заощаджень населення полягає у визначальній ролі клієнта банку, який самостійно приймає рішення щодо виду та величини депозитного вкладу. Отже, депозитне залучення коштів залежить в основному від ініціативи потенційних вкладників, а не від банку, якому часто буває важко, а то й неможливо здійснити оперативне залучення коштів у вклади. Виходячи з цього, заходи впливу на поведінку потенційних вкладників в умовах конкурентної боротьби за клієнта займають вагоме місце в процесі розробки та реалізації депозитної політики банку. Саме тому удосконалення депозитної політики в контексті модернізації продуктового ряду та депозитних послуг населенню, професійний підхід до обслуговування клієнтів та правильна організація роботи банку з вкладниками є запорукою завоювання і збереження міцних конкурентних позицій на ринку банківських послуг [1, с. 27].

Згідно з метою дослідження необхідним вважаємо проведення ретроспективного аналізу розвитку ринку вкладів населення в Україні. Розглянемо структуру та динаміку зобов'язань банків України за період 2005–2012 рр. (рис. 1). Як видно з наведених даних, зобов'язання банків України за коштами, залученими на рахунки фізичних осіб, залишаються основною складовою ресурсної бази банків. Протягом 2010 року вітчизняним банкам вдалося суттєво збільшити обсяг залучених коштів від фізичних осіб до 270 733 млн грн за темпу зростання 28,92%. Це сталося значною мірою завдяки успішній діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, який повернув понад 340 тисячам вкладників 3,7 млрд грн [3, с. 5].

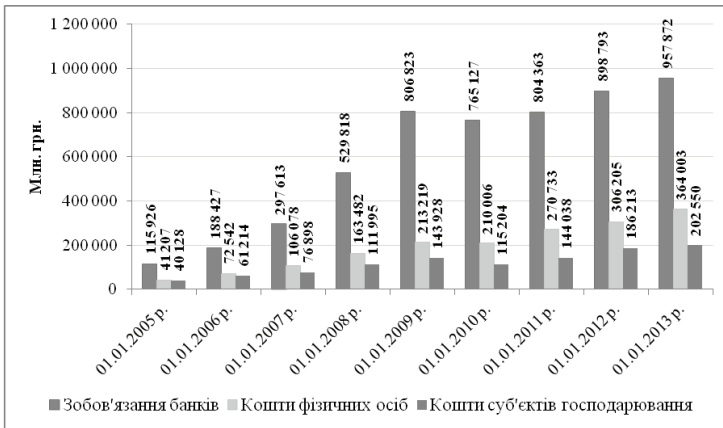

Рис. 1. Структура і динаміка зобов'язань банків за період 2005–2012 рр. [2]

Тенденція до зростання обсягу наданих депозитних послуг тривала і в наступних періодах. Зокрема, у 2011 році обсяг коштів фізичних осіб зріс до 306 205 млн грн. Однією з основних причин такого зростання було визначення державою подальшої долі Родовід Банку і банку «Надра». Банк «Надра» отримав нового власника, звільнився від тимчасової адміністрації і повернувся на ринок з наміром виплатити депозити своїм вкладникам і відродити свою репутацію. Родовід Банк був трансформований у санаційну установу для збору проблемних активів державних банків, а його гроші вкладникам повертали через державний Ощадбанк. Також були націоналізовані «Укргазбанк» і банк «Київ». Протягом 2012 року в цілому депозити зростали. Приріст коштів у національній валюті майже в 5 разів перевищив їхній приріст в іноземній валюті. Зростання переважно забезпечувалося збільшенням залишків депозитів домашніх господарств насамперед у національній валюті, що свідчило про зростання довіри населення до банківської системи та гривні [4, с. 59].

Проаналізувавши дані щодо обсягу коштів фізичних осіб (як строкових, так і на вимогу) в банківській системі України за період з 01.01.2005 р. до 01.01.2014 ми бачимо позитивну динаміку приросту (рис. 2).

Упродовж 2013 року заощадження українців у банках зросли на 69 929 млн грн (з них частка строкових вкладів – 61 651 млн грн), це найбільший показник в історії української банківської системи. Досі рекорд зберігав за собою 2010 рік, коли кошти фізичних осіб у банках вирости майже на 61 млрд грн. Головне чим відзначився депозитний ринок у 2013 році – це рекордний приріст обсягу гривневих вкладів: плюс 67,8 млрд грн, за даними НБУ, за перші 11 місяців. Для порівняння за весь 2012 рік гривневі заощадження українців в банках зросли на 26,2 млрд грн [5].

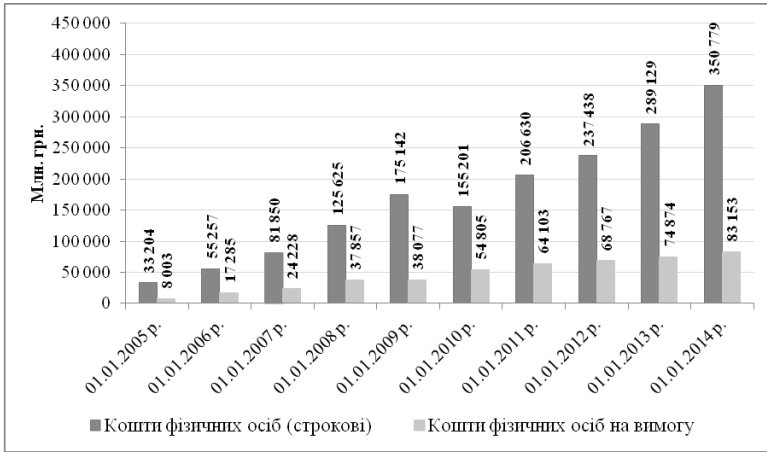

Рис. 2. Динаміка приросту коштів фізичних осіб щодо строкових вкладів і вкладів на вимогу в банківській системі України за період 2005-2013 рр. [2]

Однією з головних причин росту частки вкладів у національній валюті у 2013 році була їхня висока прибутковість (рис. 3).

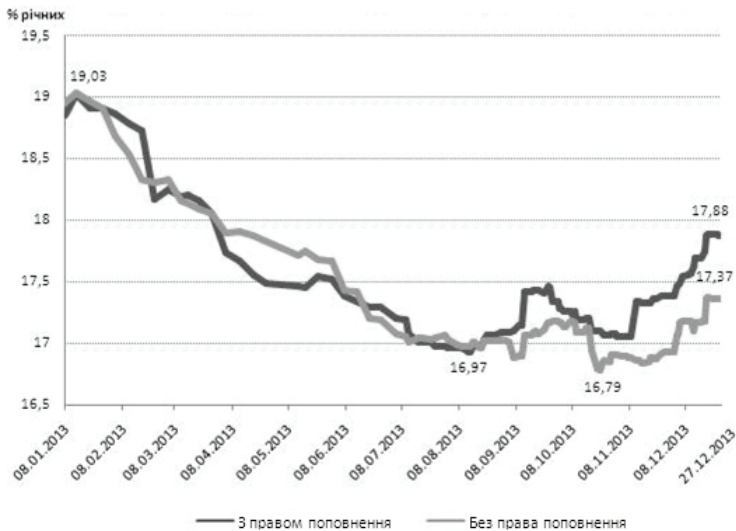

Рис. 3. Динаміка середніх ставок за депозитами у гривнях строком на один рік у банках України за період з 08.01.2013 р. до 27.12.2013 [6]

За даними компанії «Простобанк Консалтинг» середні ставки за різними типами і термінами вкладів в національній валюті від 50-ти найбільших за розміром активів банків у 2013 році були в середньому в 2,5 раза вищі, ніж за депозитами в доларах США. Причиною падіння ставок по валютних вкладах експерти називають дії Національного банку, пов'язані із введенням нових норм резервування, які зробили валютні вклади дуже нецікавими для банків. Тому банки знижували ставки, роблячи вклади непривабливими для клієнтів. Прибутковість строкових вкладів у національній валюті на кінець 2013 року в середньому по ринку становила 17,88% річних, а депозитів без права поповнення – 17,37% річних [6].

Проте з початку 2014 року банківський ринок депозитів відчув суттєвий негативний вплив суспільно-політичного напруження в Україні. Загальний обсяг залишків банківських депозитів у січні 2014 р. зменшився на 2,3% – до 653,4 млрд грн, у т.ч. кошти фізичних осіб – на 0,9% – до 433,4 млрд грн. Загальний обсяг депозитів у національній валюті в лютому 2014 р. зменшився на 5,1% – до 392,0 млрд грн (з початку року на 7,2%), у тому числі фізичних осіб – на 7,6% (з початку року на 7,9%) – до 233,5 млрд грн. Одночасно загальний обсяг депозитів в іноземній валюті (у доларовому еквіваленті) зменшився в лютому 2014 р. на 5,8% (з початку року на 7,6%) – до 28,5 млрд дол. США, у тому числі фізичних осіб – на 6,3% (з початку року на 7,8%) – до 21,2 млрд дол. США. [2]. Зменшення ресурсної бази банків негативно відобразилося і на їх кредитній активності. При цьому, продовжується збільшення відсоткових ставок по короткостроковим вкладам населення. Так за лютий-березень 2014 р. середні ставки по деяких гривневих депозитах фізичних осіб зросли і середня дохідність вкладів у гривні – 17,5-18,5% річних, а максимальні ж ставки досягають 27,5% річних. У доларах середня дохідність тепер складає 6,6–8% річних, а максимальна – 12,5% річних. Банківські експерти констатують, що одна з основних причин підвищення дохідності вкладів населення, це намагання компенсувати відтік грошових коштів з банківської системи в зв'язку з політичною та економічною ситуацією в Україні [6]. Таким чином, для стабілізації ситуації на ринку вкладів фізичних осіб банкам слід уживати заходів, щоб не допустити панічних настроїв вкладників і вилучення коштів із банків. Для забезпечення збереження і розширення числа клієнтів банк повинен постійно вдосконалювати асортимент депозитних продуктів та послуг, модернізувати його у відповідності із новими технологіями та методами роботи, розроблення програм лояльності для постійних клієнтів. Успіх банку сьогодні у значній мірі залежить від наявності високорозвинутого комплексу банківського маркетингу, що здійснює аналітичну роботу і дозволяє швидко реагувати на зміни в мікро- і макросередовищі.

Перспективним напрямом удосконалення вкладних операцій може стати розширення кола депозитних рахунків клієнтів з різноманітним режимом функціонування, що надаватиме вкладникам банку ряд додаткових можливостей для використання своїх заощаджень із прийнятним рівнем доходів. Зокрема, у співпраці банківських установ з різними групами клієнтів рекомендується використовувати депозитні рахунки змішаного режиму функціонування, котрі одночасно передбачають можливість їх використання для здійснення платежів та є своєрідними фінансовими інвестиціями, що приносять власнику дохід. Даний метод передбачає нове бачення депозитного рахунку змішаного типу, без чіткого розмежування депозитів на окремі види (на вимогу, ощадні, строкові), що значно розширює сферу його використання для клієнта і одночасно скорочує процентні витрати банку, оскільки передбачає дещо нижчий відсоток за зберігання коштів, проте надає можливість користування коштами [7, с. 110].

Все більшої популярності в банківських установах набирають дистанційні канали обслуговування клієнтів. Одним з найбільш прогресивних, зручних та передових методів обслуговування населення є Інтернет-банкінг, який дозволяє користувачам здійснювати такі операції: проводити операції по своїх рахунках з будь-якого комп'ютера, що підключений до мережі Інтернет; оплатити послуги кабельного та супутникового телебачення, операторів мобільного зв'язку, IP-телефонії, Інтернет, проводити комунальні платежі; отримувати витяги про рух коштів за картою або рахунком; відкривати депозит, виконувати переказ коштів між власними рахунками, різні операції з кредитними картами; переглядати курси валют та ін. За даними компанії «Простобанк Консалтинг» послугу Інтернет-банкінгу для приватних осіб пропонують 38 банків з числа 50 найбільших роздрібних банків. За підсумками 2013 року рівень користування Інтернет-банкінгом в Україні зріс, але все ще залишається на низькому рівні – на кінець 2013 року його використовували 8% українців від загальної кількості. Очікується, що в 2014 році цей показник зросте до 10% та вище. Такі результати регулярного дослідження ринку банківських послуг для фізичних осіб, проведеного компанією GfK Ukraine [6].

Окрім запровадження нових депозитних продуктів для населення банкам, НБУ, уряду необхідно підвищувати фінансову грамотність, розвивати ощадну культуру населення, оскільки значна частина не розуміє принципів функціонування фінансових посередників і тримає грошові кошти поза банками. Дослідження показали, що недостатній рівень банківського нагляду, контролю та аудиту діяльності банків, правовий нігілізм призводять до того, що населення боїться втратити свої заощадження в банках, не вірить у свою захищеність. Тому з метою підвищення довіри до банків та підвищення їх фінансової стійкості необхідно забезпечити регулярне інформування громад-

ськості про діяльність кожного банку. Інформацію варто подавати у формі, зрозумілій для широкого кола користувачів, або надавати необхідні пояснення [8, с. 59].

Чинна система гарантування вкладів в Україні поступово набуває ознак надійності, але особливості відшкодування закладами населенню, проблеми недостатності фінансових ресурсів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в цілому, недовіра пересічного споживача виявляється нездоланною перешкодою на шляху до збільшення заощаджень у банківському секторі. Тому необхідними умовами вирішення проблеми недостатності фінансових ресурсів Фонду є збільшення надходження коштів до нього та економічно обґрунтоване регулювання гарантованої суми вкладу.

Висновки і пропозиції. Враховуючи зазначене вище, можна зробити висновок, що процеси, які відбуваються в сфері заощаджень населення, заслуговують значно більшої уваги з боку банків і банківського регулятора. Ефективне функціонування ринку вкладів населення неможливе без вирішення таких завдань.

1. Якісне удосконаленням уже існуючих видів депозитних банківських продуктів населенню та пошук можливих варіантів їх модифікації з метою підвищення комфортності й задоволення потреб наявних клієнтів банку, особливо з урахуванням новітніх реалій української економіки і залучення нових клієнтів.

2. Розробка стратегії депозитної політики, відповідно до стратегії і тактики банку та активізація використання нецінових методів управління залученими коштами.

3. Підвищення рівня захисту (гарантування) вкладів громадян, не тільки збільшуючи Фондом гарантування вкладів фізичних осіб суми відшкодування депозиту як запобіжного засобу, а й формування повноцінних, прозорих партнерських відносин між банками та клієнтами.

4. Забезпечення оптимального співвідношення між зовнішніми і внутрішніми джерелами фінансових ресурсів банку.

Перспективи подальшого розвитку ринку заощаджень населення тісно пов'язані зі змінами нормативно-законодавчої бази країни, зростанням регулятивного капіталу банків, підвищенням довіри населення до фінансово-кредитних установ, стабілізацією економічної та політичної ситуації в Україні.

Список використаних джерел

1. Бицька Н. Кошти населення у формуванні ресурсної бази банків / Н. Бицька // Вісник НБУ. – 2012. – № 10. – С. 26–28.
2. Офіційний Інтернет-сайт НБУ: <http://www.bank.gov.ua>.
3. Дробязко А. Якою банківська система України виходить із кризи 2008–2009 років? / А. Дробязко // Вісник НБУ. – 2011. – № 2. – С. 4–9.

4. Махнарилов Ю.В. Структурні показники довіри вкладників банківської системи / Ю.В. Махнарилов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 11. – С. 57–61.
5. Офіційний Інтернет-сайт Асоціації банків України: <http://www.aub.com.ua>.
6. Електронний ресурс «Простобанк Консалтинг»: <http://www.prostobank.ua>.
7. Кравченко О. М. Мотиваційні механізми залучення банками коштів населення / О. М. Кравченко // Статистика України. – 2013. – № 1. – С. 108–115.
8. Смовженко Т. Розвиток національної системи гарантування вкладів фізичних осіб: застосування передових принципів та методів / Т. Смовженко, І. Серветник // Банківська справа. – 2012. – № 6. – С. 59–75.

Шейко Е.П., Стороженко О.А.

Роль сбережений населення в формуванні ресурсної бази банків України в сучасних умовах

Исследованы условия и тенденции развития рынка вкладов населения, их влияние на ресурсную базу банков, определены проблемы, которые сдерживают его развитие, и обозначены направления усовершенствования альтернативных каналов привлечения сбережений средств физических лиц в Украине.

Ключевые слова: сбережения населения, депозиты, срочные вклады, ресурсная база, депозитная политика, процентная ставка, Интернет-банкинг, валюта вклада.

Sheiko E., Storozhenko O.

The role of savings in the formation of Ukrainian banks' resource base in modern conditions.

It was researched the conditions and trends of market development of the population's deposits, their impact on the resource base of banks, it was identified problems that hinder its development and were outlined the directions of alternative channels improvement to attract the individuals savings in Ukraine.

Key words: savings, deposits, term deposits, resource base, deposit policy, interest rate, Internet banking, deposit currency.

Шейко Олена Петрівна – старший викладач кафедри банківської справи Інституту магістерської та післядипломної освіти Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ).

Стороженко Оксана Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та управління Інституту магістерської та післядипломної освіти Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ).